

Thomas Göbel (opgeleid als bosbouwkundige) Goetheanistisch fenomenoloog.(1928 – 2006).
Medewerker en mede-oprichter van het Carl Gustav Carus Institut Öschelbronn (D).

- Delphi
Inspiratieplaats voor sociale kunst in het oude Griekenland.
- Epidauros
Cultuurplaats van imagatieve geneeskunst in het oude Griekenland.
- Olympia
En de ontwikkeling van het Ik-bewustzijn.

Drie artikelen uit het tijdschrift 'Erziehungskunst' 1972 XXXVI 7/8; 1973 XXXVII 7/8; 1974 XXXVIII 7/8 .
(uitgegeven in het Duits door de Academie voor Euritmie 1977 i.v.m. Griekenlandreis van studenten.)

Dit is de ruwe vertaling die niet door een corrector of uitgever is nagezien, gemaakt door Peter Oterdoom Groningen.

[Belangrijke heiligdommen naast deze drie zijn: Samotrakè (N op een eiland); Ephese (O in het huidige Turkije); Eleusis (W van Athene).]

Voorwoord Peter Oterdoom

vertaling Peter Oterdoom (dpo) juni 2020.

Architect TU Delft architectuur en restauratie. Foto's van een reis in 1982 naar Griekenland.

Fotos met een * zijn toegevoegd bij de vertaling, staan niet in de oorspronkelijke artikelen.

- Delphi is de bakermat van de vorming van het sociale in het antieke Griekenland.
- Epidauros is de plek waar geneeskunst tot ontwikkeling werd gebracht. Kunst is daarbij een belangrijke remedie.
- Olympia is de plek waar de mens voor het eerst als zelfstandig wezen werd geschoold. Je kan zeggen de plek waar het Ik werd geboren.

Het is bijzonder dat de ontwikkeling van het sociale gelijk optrok met de ontwikkeling van het individuele in de Griekse antieke cultuur. Men begreep dat het één niet zonder het ander kon.

Epidauros richtte zich daarbij op een derde aandachtsgebied: de genezing. Men begreep dat zelfstandig worden onvermijdelijk ook met zich meebracht dat de mens in een crisis kon raken, met ziekte tot gevolg. Met kunst, en in het bijzonder met dramatische kunst, kreeg de mens gereedschap aangereikt om in zijn nieuwe situatie de schaduwkanten van zijn ontwikkeling op eigen kracht te leren hanteren.

**De Parnassus*

Delphi

Een pelgrim uit Athene kwam per schip en zag vanaf de Golf van Korinthe het grote 2457 m stompe bergmassief van de Parnassus liggen. Voor de moderne Griek een belangrijk wintersportgebied. (in Parijs is de Mont Parnasse naar deze berg vernoemd).

Vanaf de havenstad Kirrha (bij het huidige Itea) klom hij 4 km door het sappige dal van de Pleistosbeek omhoog naar het heiligdom Delphi dat aan de voet van een steile rotswand is gelegen. Deze wand, de Phaedreaden, onttrekt de Parnassus aan zijn blik.

Hij komt aan in het tempeldomein van Athena Pronaia. Dat betekent 'vóór de tempel' (van Apollo). Van daar gaat zijn tocht verder naar de hoger en 600 m verder gelegen Apollotempel, het theater en het nog hoger gelegen stadion.

Epidauros

Het heiligdom is beroemd door de fabelachtige akoestiek van het theater. Gidsen laten hun toeristen graag op de achterste rijen van het theater plaatsnemen en strijken dan midden op het orchestra een lucifer af. Het klinkt voor de toerist alsof die naast hem wordt afgestoken. Onderzoek heeft aangetoond dat de proporties van het theater en de vormgeving van gaanderijen en zitplaatsen deze akoestiek mogelijk hebben gemaakt. Het theater was een middel om de ziel van de zieke voor te bereiden op de helende weg. Ook het oefenen in musische en sportieve vaardigheden droegen bij aan die voorbereiding.

**Epidauros theater zitplaatsen (dpo 51)*

Olympia

Olympia was in hoge mate een ruïne na de opgraving. Gelegen op het schiereiland Peloponnesos. Inmiddels is men druk stukken van het complex te herbouwen. Kennelijk is de bakermat van de Olympische spelen interessant als touristische attractie. (De berg Olympus is ca 250 km noordelijker op het vasteland van Griekenland gelegen).

P3

Delphi**Inspiratieplaats voor sociale kunst in het oude Griekenland.**

'Zeus, die de wereld deed schudden, die bliksems wierp en wolken samentrok, liet twee adelaars vanuit tegengestelde polen van het wereldal vliegen, om het middelpunt van de aarde vast te stellen, zo verhaalt de Griekse mythe. De adelaars troffen elkaar op de zuidhelling van de Parnassus, in Delphi, de navel van de wereld. Op deze plek had de draak Python zijn woonplaats, zoon van moeder aarde Gaia. Uit een spleet in de aarde verheft hij zich in een opstijgende damp die de Parnassus omslingert.

Als Apollo, geboren in Delos, naar een plaats voor de bouw van zijn tempel zoekt, verbleef hij in Haliartos bij de bronnennymf Telphoussa, door haar woorden in de war gebracht, verliet hij de plaats en bereikte bij Delphi de helling van de Parnassus. De lichtomstraalde god stootte hier op Python en met zijn pijlen doodde hij de draak. Over de aardespleet, waarin de Python huisde, werd de tempel van Apollo opgericht. Vanaf nu sprak Apollo hier door de mond van Pythia, als hem dat gevraagd werd. Het staatsleven, het volksleven en het familieleven van de Grieken werd door middel van de Pythische orakelspreuken geleid, de uitbreiding van haar cultuur werd geleid naar Klein Azië en zuidelijk en zuidwestelijk Europa. Wat zich in de sociale vormgeving van de verschillende Griekse volken zou openbaren als levensvorm, vond hier zijn inspiratie. De onderlinge strijd onder de Griekse volken werd vanuit Delphi tot rust gebracht en door de invoering van lierspel en poëzie in het domein van de kunst verheven. Zo werkte Apollo, de leider van de muzen en de oprichter van de Pythische spelen, waar tot zijn eer de pracht van de kunstzinnige wetijver tot ontplooiing kwam'.

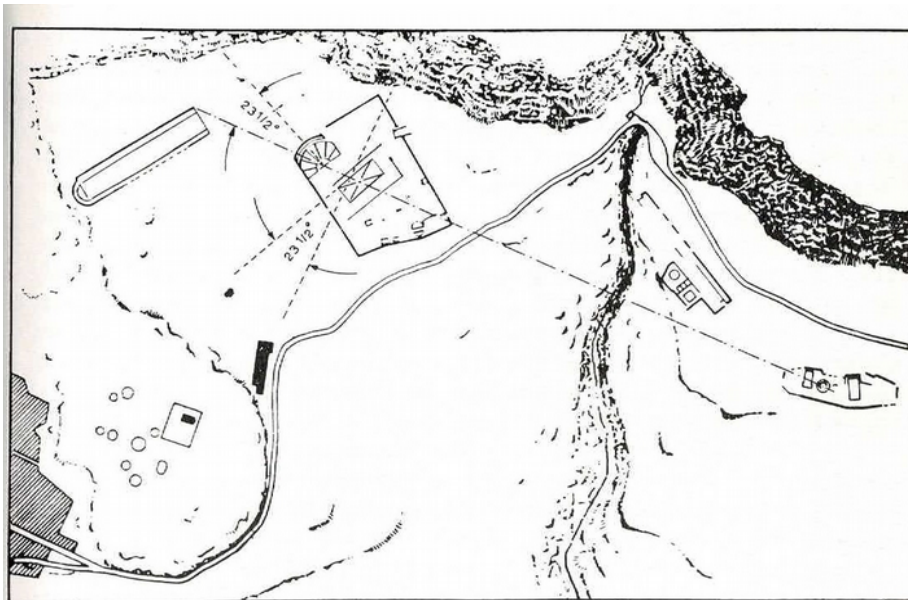
Dat is ongeveer, wat tegenwoordig nog wordt geweten van de ontwikkeling en de sociaal-kunstzinnige betekenis van Delphi in het oude Griekenland.

Roux (George Roux 'Delphi. Orakel en plaats van godenverering.') heeft op heel verdienstelijke wijze alle overgeleverde details bijeengebracht, geordend en op zijn manier tegen elkaar afgewogen. Dat boek moet iedereen lezen die zich verder met het Delphische heiligdom bezig wil houden. Wat de lezer echter niet zal vinden, is een overtuigende verbinding tussen de voor de zintuigen toegankelijke gegeven feiten en de inhoud van de Griekse godenleer.

Bij iemand waar Delphi in de fantasie leeft, zal het bezoek aan de geografische plaats een merkwaardig dubbel gevoel in de ziel losmaken.

P4

Het door de gouden avondzon overstromde monumentale landschap en de enorme massieve rotsen van de Phaedreaden, die nu nog net als toen in het licht glanzen, laten een zweem van thuisgevoel in de ziel opbloeien. Maar de al vóór onze tijd barbaars kapotgeslagen puinhopen van het heiligdom, slechts provisorisch geordend, wekken een vervreemdende indruk en voeren de ziel terug naar het nu.

55 Delphi, Übersichtskarte des Heiligtums mit eingezeichneter Hauptachse.

De topografische schets

De brede geasfalteerde autoweg, die het heiligdom doorsnijdt, verbindt het noordelijke Lamia met het zuidoostelijke Livadeia om de Parnassus heen en gaat door tot Athene. Het is botte beschaving van tegenwoordig, die ook hier de natuur beschadigt, een voortzetting van de barbarij die de tempel verwoestte. Het heiligdom wordt door de weg verdeeld. Boven de weg het heilige domein en het stadion. Eronder het domein van de Athene Pronaia, 'de Athena vóór de tempel (van Apollo)'. Hier moet de Griekse wandelaar, komend van de haven Kirrha, terwijl hij omhoog klimt door het dal van de woeste beek Pleistos, zijn voet op de drempel van het heiligdom gezet hebben. Vanaf dit laagstgelegen geografische

punt van het tempelcomplex, liep zijn weg naar de bron Kastalia, waar hij met een rituele handeling met het stof ook zijn zonden van het hoofd en de voeten afwaste. Pas nu betradt de bezoeker de heilige straat, die hem leidde langs de schathuizen, de gedenksteden, de wijgeschenken en de rotonden tot in het heilige domein, die door de heilige muur is omsloten. Tussen de Apollotempel en het theater eindigt deze straat. De in een ritme van acht jaar en later in een ritme van vier jaar gehouden Pythische spelen werden oorspronkelijk aan de oever van de Pleistos in gang gezet, diep onder het Athena Pronaia domein. Ze werden later in het stadion gehouden. Deze ligt niet zo ver boven het heilige Apollo-tempeldomein, als het Athena Pronaia eronder is gelegen.

Tussen het heilige domein van de Apollotempel, het theater en het stadion ontspringt onder een gesinterde rotspunt de Kassotis bron, die de ruimte tussen het stadion en het heilige tempeldomein net zo verdeelt als de diep ingesneden wilde kloof van de Kastalische bron de ruimte tussen het heilige domein en het domein van Athena Pronaia verdeelt.

De opvatting, gericht door het tastende gevoel, dat we hier niet iets toevalligs voor ogen hebben, maakt dat we eerst de drie domeinen van het Delphische heiligdom geografisch geleden. Diep op de helling hangend, gericht op de beek de Pleistos, het heiligdom van Athena Pronaia. En midden op de helling, door de westelijke Pheadreaden omhult, het heilige domein met de Apollotempel en het theater. En bijna op het zadel de vlakgemaakte grond van het stadion, de plaats van musische en lichamelijke discipline. De topografische schets geeft een indruk van de ruimtelijke samenhang van de drie architectonische geledingen, geeft echter geen beeld van de geleiding in de hoogte.

P6

Het midden van het hele heilige domein is architectonisch bijzonder benadrukt en vormt een zwaartepunt voor het hele complex. Daarin zijn twee bouwwerken tot een totaal verbonden: diep gelegen de tempel van Apollo; gericht op het stadion, hoger gelegen het theater. Richt men de blik op de positie van beide bouwvolumes, dan beleeft de waarnemer een gespannen – harmonische, maar niet symmetrische betrekking tot elkaar. De assen van beide bouwvolumes staan loodrecht op elkaar, het toneel van het theater is gericht op de lange zijde van de tempel. Beiden zijn echter zo tegen elkaar geplaatst dat het symmetrievlak van het theater de tweede zuil van de lange zijde van de tempel raakt, geteld vanaf het westen. Deze positie van beide bouwvolumes tot elkaar is geen toeval, zoals aanvankelijk schijnt, als de samenhang beschouwd wordt met het stadion en de tholos, de ronde tempel in het centrum van het Athena-Pronaia heiligdom: het middelpunt van de tholos, de middelpunten van de tempel en het theater en de noordoostelijke hoek van het stadion liggen op één lijn, die ook in de topografische schets is ingetekend. Nu staat de symmetrieas van de tempel echter niet loodrecht op deze lijn, en het symmetrievlak van het theater valt er niet mee samen. Als men de hoek opmeet die beiden ten opzichte van elkaar maken dan is dat 23,5 graden (zie de topografische schets). Dat kan geen toeval zijn. Daarmee komen we voor de taak te staan naar het kunstzinnige motief te zoeken die de drie complexen van het totale heiligdom tot een eenheid verbinden en voor de lijn die alle bouwvolumes verbindt en voor wat de hoek van 23,5 graden tot uitdrukking brengt. De dualiteit, die tot uitdrukking komt in de spanning tussen de wezenlijk verschillende architectuurvormen van tempel en theater, dient nader bekeken te worden.

Het motief van de dualiteit lijkt in alles wat hier te ontdekken valt de gemeenschappelijke factor te zijn; het lijkt te heersen over het heilige domein. Zo valt er uit de berichten van Pausanias op te maken dat de tempel, waarvan de ruïne voor ons ligt, gewijd was aan twee goden die met het jaarritme in- en uittraden. Voor de lange zomertijd, negen maanden is de zonnegod Apollo de heer in de tempel. Met het intreden van de winter trekt hij naar de Hyperboreë in het noorden, en Dionysos treedt dan als heerser aan. Zo moeten er twee grote jaarfeesten geweest zijn, die kultisch werden gevierd. De intrek van Apollo, de god die met licht omglanst uit de van de geest doortrokken natuur tegemoet komt en balans en harmonie sticht. Het feest van zijn jaarlijkse wedergeboorte werd in de voorjaarsstijd, in de bloeiende natuur gevierd. Het feest van Dionysos werd aan het begin van de winter gevierd. Hij is de god die in het binnenste van de menselijke ziel woont. Over hem zegt de Griekse mythologie belangrijke dingen: de mens beleefde hem als hij door de diepten van zijn eigen ziel heen naar de onderste goden afdaalde, naar de goden van het schaduwwijk, waar de doden leven. Wat er aan woesternij en lijdzaamheid in de diepten van de ziel leeft, verschijnt voor de zoekende ziel en wekt angst en schrik op. De mens moet voor deze ontmoeting met Dionysos voorbereid, gesterkt worden. Dionysos onvoorbereid tegemoet treden betekende aan hem ten onder gaan. Heel anders treedt de Griekse ziel voor de zonnegod Apollo die in het midden van de bovenste kring van goden staat en die zij begroette als ze door de zintuigwereld op zoek ging naar de goden van de bovenste geestelijke wereld. Ze kan zich zonder strenge morele scholing aan hem overgeven want Apollo sticht harmonie, vrede en balans. Verder kunnen we de dualiteit tegenkomen als we onze aandacht richten op de Pythia, door wiens mond Apollo spreken

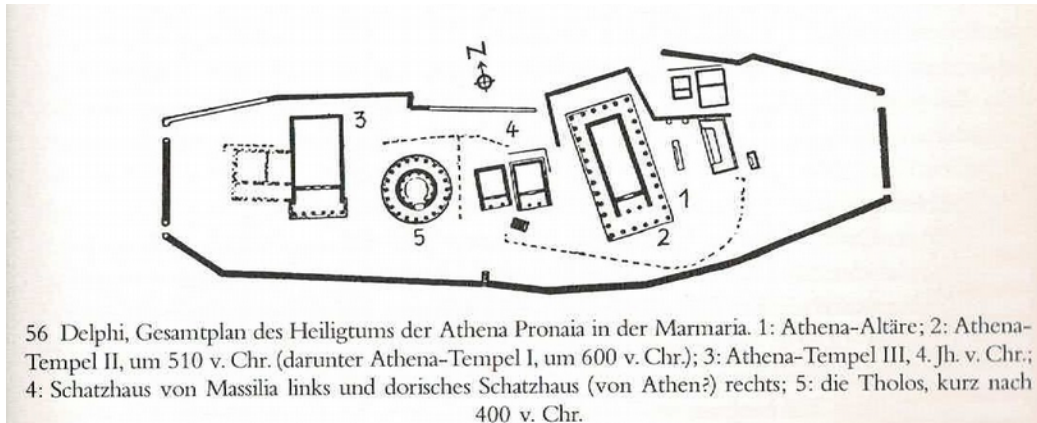
P7

kon. Zittend in het adyton (het allerheiligste) van de tempel, op de plaats waar de as van het theater de as van de tempel snijdt, geeft ze wijze antwoorden, die zowel Apollinisch als Dionysisch te begrijpen zijn. Eén van de bekendste orakelspreuken was er in Kroisos: 'Als je de rivier de Halys overgaat, zal je een groot rijk verstoren'. Apollinisch is dat zo te begrijpen als men de zielehouding inneemt: 'Van buiten treedt de wereld op mij toe'. In dat geval had Kroisos in de gaten gehad dat zijn eigen rijk was bedoeld. Hij had de orakelspreuk echter met een Dionysische zielehouding opgevat: 'Ik treed uit mijn innerlijk naar buiten de wereld in'. In de laatste orakelspreuk die gegeven is, honderd jaar na de komst van Christus, vallen echter beide op tragische wijze samen.

'Zegt het aan de heerser: Verwoest is de plaats van gezegende kunst. Phoibos Apollo heeft geen huis meer, de profetische lauweren zijn verwelkt, de bron is opgedroogd, de murmelende wateren zijn verstomd.'

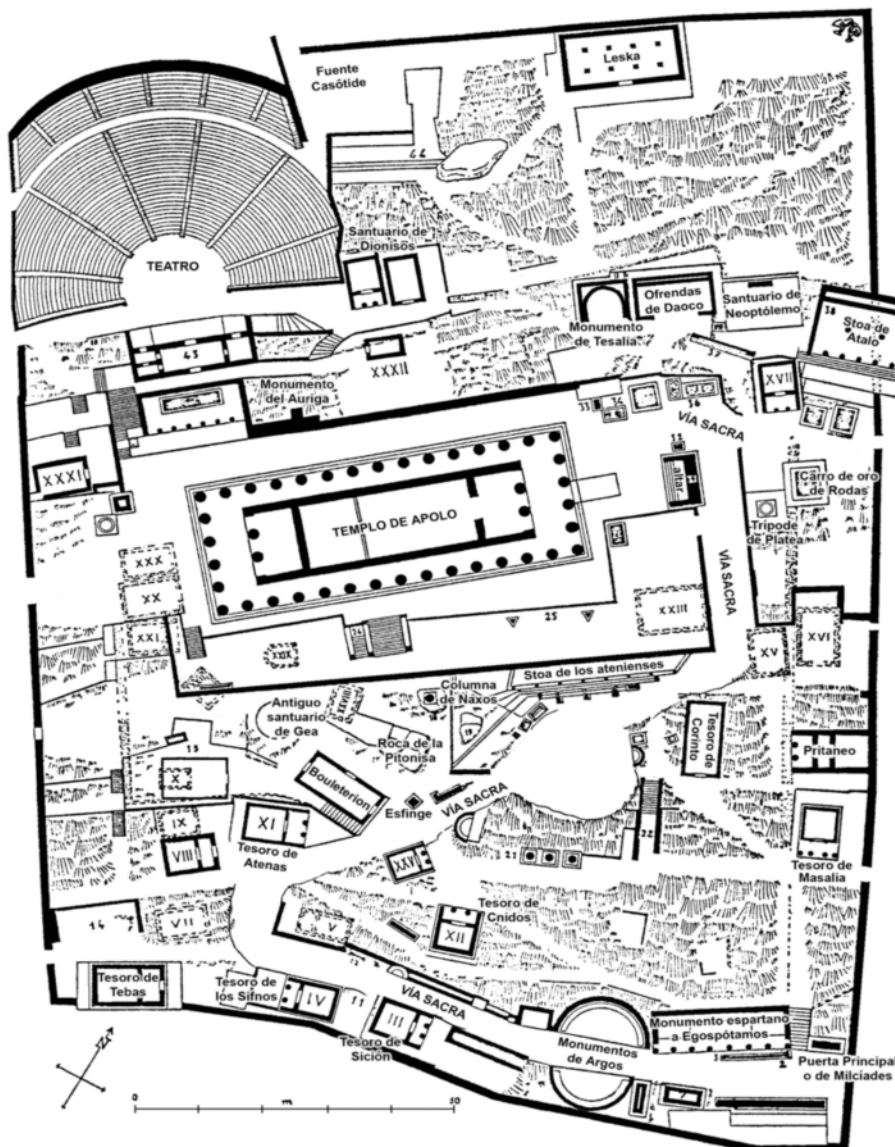
Niet alleen wat in de tempel gebeurt is tweeledig, ook voor de verhouding tussen de tempel en het theater geldt dit thema. De tempel, waarin de cyclus van het jaar, een door de lucht bewogen godenwereld leeft, staat tegenover het schouwtoneel van het theater, waar het lot van de mens met voorbeelden wordt uitgebeeld. Hier worden de grote drama's van Aischylos, van Sophokles, van Eurypides opgevoerd. De harten van de toeschouwers worden bewogen

door het menselijke lot dat door de goden wordt geleid. De toeschouwers begeleiden dat wat er op het podium gebeurt met kreten en gebaren. De mythe zegt dat het thuis van Dionysos in Delphi ouder is dan het thuis van Apollo. Er is sprake van vuuroffers op het althaar en van nachtelijke feesten waar fakkeldragende dienaressen van Dionysos wild door de bergwouden van de Parnassus sjouwden. Wellicht stond het althaar van Dionysos daar waar later het theater werd opgericht, het architectonisch jongste deel van het heiligdom Delphi. Later werden ten tijde van de Dionysische feesten vuren aangestoken, midden op het podium van het theater, waaromheen de koren, schrijdend in ritmisch gezang het geboorteuur vierden van het Ik-bewustzijn, het

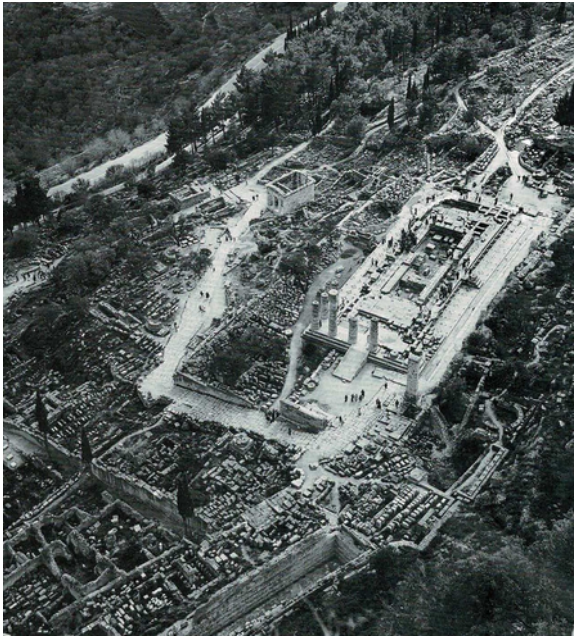

56 Delphi, Gesamtplan des Heiligtums der Athena Pronaia in der Marmaria. 1: Athena-Altäre; 2: Athena-Tempel II, um 510 v. Chr. (darunter Athena-Tempel I, um 600 v. Chr.); 3: Athena-Tempel III, 4. Jh. v. Chr.; 4: Schatzhaus von Massilia links und dorisches Schatzhaus (von Athen?) rechts; 5: die Tholos, kurz nach 400 v. Chr.

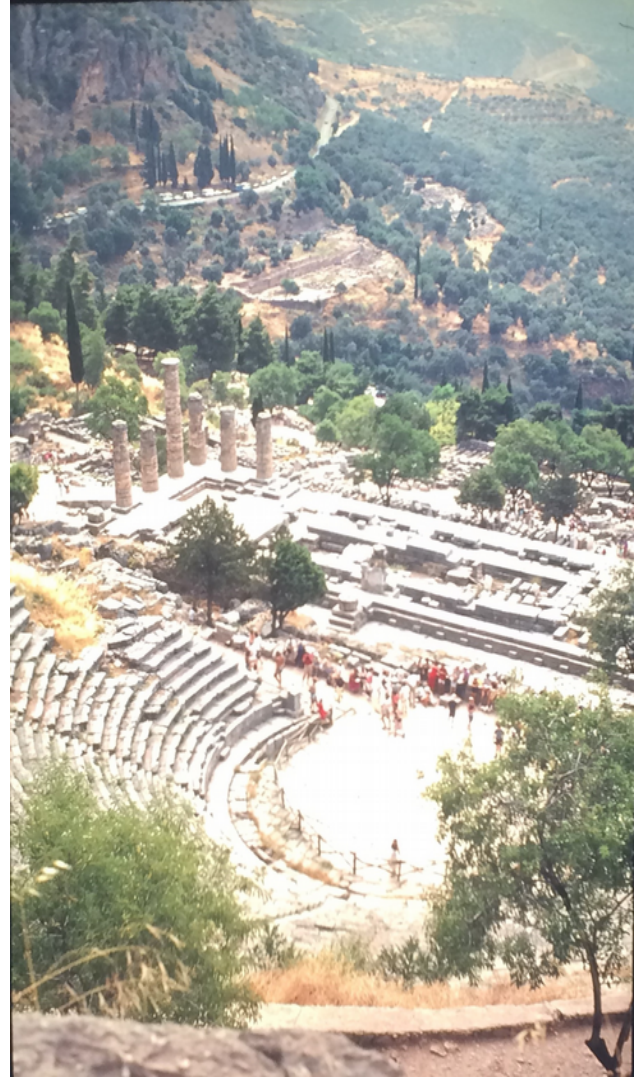
* *Plattegrond Athena Pronaia domein*

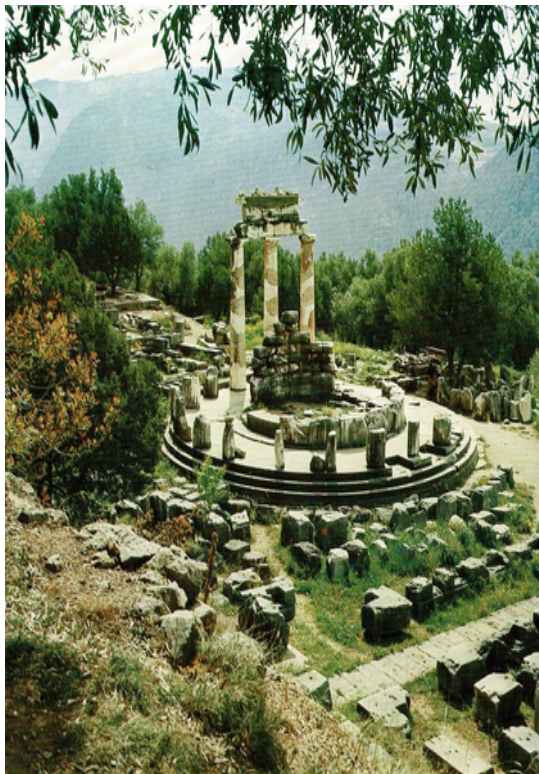
* *Plattegrond Apollo heilige domein*

** De heilige straat bij de Apollotempel*

** Apollodomein met op de achtergrond Athena Pronaia (voorbij het Gymnasium) (dpo 26)*

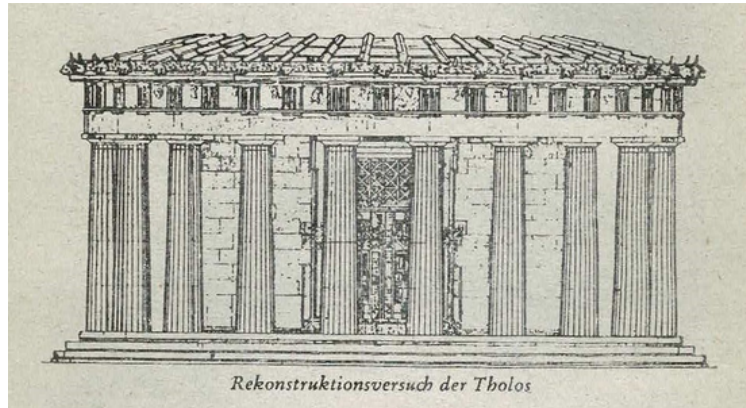

** De Tholos in het Athena-Pronaia heiligdom*

P8

feest van de geïndividualiseerde mens. Goden wereld adem in de tempel en mensen hartenvuur in het theater, een dualiteit, die tot uitdrukking komt in de architectonische polariteit van tempel en theater.

Een heel andere indruk brengt het complex van het Athena Pronaia heiligdom tot uitdrukking. Het meest verbazende bouwwerk is de tholos, een ronde tempel, hier het architectonisch jongste onderdeel. Hij ligt tussen twee oudere tempels, beiden aan Athena Pronaia gewijd. De jongste werd nog voor kultische handelingen gebruikt toen de tholos in de 4e eeuw vóór Christus werd opgericht. Hij is in de Dorische stijl opgebouwd, heeft buiten twintig zuilen die de ronde tempel omgeven. Binnen bevonden zich tien, verbazend genoeg, Korinthische halfzuilen. De tekening geeft een reconstructiepoging weer. Het deel boven de met leeuwenkoppen bezette gaison is niet te reconstrueren.

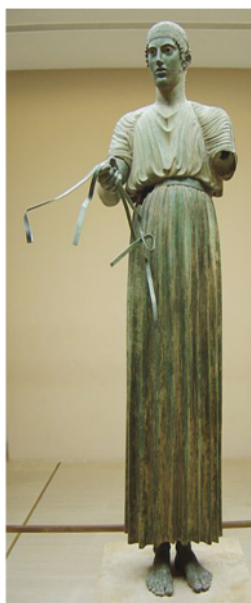

Het raadsel van de tholos komt in de oude Griekse heiligdommen drie keer voor. In Delphi en in Epidauros is er onzekerheid over welke god hij gediend heeft. In Olympia is het zeker dat in de tholos geen godheid werd vereerd. De Romeinse reisbeschrijver Pausanias beschrijft een min of meer bevreemdend feit, namelijk dat in de tholos van Epidauros de heilige slangen werden gehouden. Enige jaren terug, toen de cellabodem van de tholos in Delphi nog niet was dichtgegooid, was er een vrijwel vierkant opgemetselde schacht in het hart van de cella waar te nemen, die in de Griekse tijd, al of niet afgedekt, ook een plaats geweest kan zijn waarin slangen werden gehouden. Het slangenmotief is in elk geval nauw met de gestalte van Athene verbonden. Athene werd uit het hoofd van Zeus geboren.

P 9

Bij de beelden van de opgravingen in Delphi.

Door de Duitse opgravingen in Olympia werd het Franse Archeologische Instituut tot opgravingen in Delphi gestimuleerd. Ze begonnen ca. 1896. Op de plaats van het heilige domein was een dorpje gebouwd, dat werd geëvacueerd, en het heilige domein met de heilige straat, met theater en tempel werd vrijgemaakt. Bij de eerste bocht van de straat werd het bronzen beeld van de Wagenmenner opgegraven; van de erbij behorende wagen en paardenspan zijn slechts geringe resten bewaard gebleven.

* De Wagenmenner

P9

54 Delphi, Apollon-Heiligtum. Blick vom Theater auf den Apollon-Tempel.

Blik op het orkestra van het theater. Op de achtergrond de Apollo-tempel en het weer opgerichte Schathuis der Atheners.

P 10

In het Akropolis-museum staat een Athenebeeld, knielend, de schouders in een door slangen omzoomde doek gehuld.

* Athena Akropolismuseum Athene

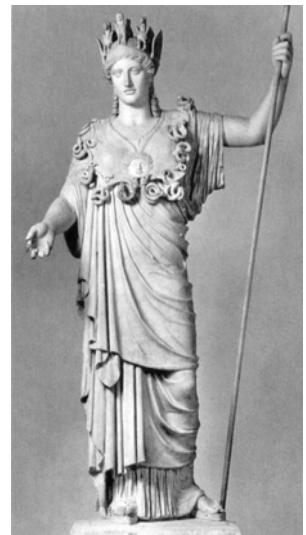
Een vergelijkbare Athene bevindt zich in Napels. De door Phidias geschapen Athene voor het Parthenon draagt slangen op de helm.

Rudolf Steiner maakt over de symbolische toepassing van het slangenmotief in het oude Griekenland de opmerking dat de Griekse mens in zijn op de toekomst gerichte individuele intellect, daarin de individuele gedachtekracht heeft gezien. Daardoor vervreemde de mens van de goden, werd op zichzelf aangewezen en aan de aarde geketend. Aan zo'n toekomst beleefde hij afschuw en P 11 angst. De kultplaats waarin deze toekomstkrachten tot architectuur is geworden, stond voor de Griekse mens, die vanuit de haven Kirrha tot Delphi opklom.

Het stadion, bijna op de hoogte van de Phaedreaden gelegen, nabij de goden, is de plaats van de wedstrijden. Hier meet de een zich met de andere in het spel van de kithara, de lier van Apollo, en in de poëtische voordracht die vooral hier in Delphi werd beoefend. Wedstrijden in

gymnastiek disciplines, lopen, discuswerpen werden hier uitgevoerd. Er moet een sfeer hebben geheerst van onbevangen leven, vreugde en spontaniteit. Een inscriptie in een muur, welliswaar uit een latere tijd, verbiedt zeker niet op voorhand het meenemen van wijn. Dit stadion, het best bewaarde bouwwerk van Delphi, is aan beide langsijden en aan één kopzijde omgeven door zittribunes, die aan 6000 mensen plaats bieden.

Bij de omgang, bij het leven met zulke gedachten, kwam steeds sterker de beleving op, dat het geheim ontraadseld zou moeten worden, het geheim dat verborgen is in de samenklank van alle architectonische geledingen van het heiligdom van Delphi, dat het één enkel samenhangend idee is, dat uit het hele Delphi spreekt. Is immers niet de spanning die tempel en theater verbinden hetzelfde als wat er zich in de microkosmos van het menselijk lichaam laat vinden in hart en longen? Zijn het niet dezelfde vormkrachten die in het menselijk lichaam hart en longen vormgeven die ook de basis zijn voor de architectuur van theater en tempel?

* Athena te Napels

Zoals de menselijke adem in- en uitgaat in het longorganisme, zo gaan de wereldadem van Apollo en Dionysos in de tempel van Delphi in en uit. De verhouding tussen de longen die geopend zijn naar de omgeving en de meer naar het eigen organisme gesloten hart is verwant aan de tempel die naar de goden is geopend en aan het theater waar de tragedie van het menselijke lot wordt als een archetypisch beeld. De parallellen tussen de hart-long organismen van het menselijk lichaam en de heilige domeinen in Delphi doen de vraag oprijzen of de architectuur van Delphi niet ook een beeltenis van de macrokosmos kan zijn zoals het menselijk lichaam dat ook is? De al genoemde hoek van 23,5 graden waarmee de tempel en het theater zijn gedraaid ten opzichte van de hoofdas van het totale heiligdom, is daarvoor een aanwijzing. Het is dezelfde hoek, waarin zowel in de macrokosmos de zon opstijgt en ondergaat, als ook waarmee in de mens het hart gedraaid is ten opzichte van de lichaamsas. Tot zover de parallellen.

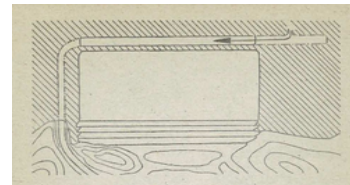
Een eerder polaire verhouding treffen we in de relatie die het menselijk lichaam enerzijds heeft en het heiligdom Delphi anderzijds met de macrokosmos. Is het menselijk lichaam een door de goden, athans door de kosmos voor het P 12 mensen-ik geschapen lichaam van de natuur, dan is het heiligdom van Delphi een door mensen voor de goden geschapen kultuurlichaam. De één: een woning voor de menselijke ziel, de andere: een woning van de goddelijke geest.

Ook de andere delen van de architectuur van Delphi kunnen zo opgevat worden. Zoals de menselijke borst het hoofd draagt, waarin tegenwoordig het menselijke ik beleefd wordt, zo ligt de Athene Pronaia cultusplaats ten opzichte van het heilige domein van Apollo. Haar ronde tempel is het architectonische beeld voor de krachten van de geestelijke wereld, die het ronde van de menselijke schedel vormen. Zoals de in het hoofd levende individuele gedachtekrachten de mens aan de aarde ketent, zo bevindt in het centrum van de tholos, verzonken in de aarde, de slangenkuil. Bovendien is de tholos dicht bij de aarde, meer naar het dal ten opzichte van het heilige domein. Het stadion daarentegen is dicht bij de hemel, verbonden met de goden zoals het onbewuste leven van de ledematen dat ook is. Dit beeld geeft ook inzicht in het wezenlijke van de kunstzinnige en gymnastische wedstrijden in het oude Griekenland. Ook hierbij betrof het een kultische handeling, een dienst aan de goden. Zoals de Griek bij het waarnemen van de stille Tholos een gevoel kreeg voor zijn intellect dat vanuit de toekomst opdoemde en zich van hem eigen maakte en dat dit deel van zijn wezen de goddelijke draad, de verbinding met de geestelijke wereld zou gaan verliezen, zo beleefde hij in de bewegingen van de gymnastieoefeningen in het stadion de innig blijvende verbinding met de wereld van de geest, die getuigde van de zekerheid, dat daar ook in de toekomst niets zou veranderen. Aan de architectuur van het heiligdom van Delphi ligt ook het idee ten gronde van het menselijk organisme dat zich driedelig in de gestalte van het lichaam zichtbaar maakt.

Kastalische bron (dpo 39)

Maar ook een stap verder is er overeenstemming. Zoals de spraak van de mens het menselijke strottehoofd, tussen borst en hoofdorganisme vormgeeft, zo werkt het water uit de kloof van de Kastalische bron in Delphi ook vormend. Het bronnenhuis laat een bijzondere sturing van het water zien, die niet verklaard kan worden uit de natuurlijke situatie. Onderstaande tekening laat de verhoudingen in het overzicht zien. De direct uit de rots ontspringende bron wordt achter een uit de rots gehakte wand buiten het

Topografische schets van de Kastalische bron

spaarbekken om geleid. Pas aan de diagonaal daartegenover liggende kant komt het bronwater in het bekken. Zoals het schildkraakbeen van het strottehoofd de ademstroom verhindert in de mondholte te komen en deze van vooronder naar achterboven voert, zo wordt ook het water van de Kastaliabron in de holte van het waterbekken geleid, voordat het uit de imposante kloof die beide Pheadreaden scheidt vloeit, zoals de spraak uit de mond. Heel anders gaat het bij de kennelijk sterk gesinterde Kassotisbron tussen het theater en het stadion. Deze wordt o n d e r a a r d s opgevangen, dan ten westen van het theater voorbijgeleid, in het adyton (het allerheiligste) van de tempel gevoerd en daar diende zij de kultische voorbereiding van de Phytia. Voordat zij de goddelijke inspiratie kon P 13 ontvangen klom van het Athene-Pronaia heiligdom omhoog naar de Kastaliabron en verrichte ze daar kultische wassingen. Ze brak de lauwer, betrad het adyton, nam plaats op de driepoot, kauwde op de harde lauwer, dronk van het water van de Kassotis en ademde de dampen in die uit het lichaam van de aardemoeder opkwamen.

Zoals de mens door het strottehoofd in de kulturele wereld spreekt, wat als idee in het innerlijk van zijn ziel wordt geboren, zo uit zich in de lichamelijke geboortedaad door het orgaan dat tussen de tors en de ledematen is gelegen, wat als natuurlichaam, als omhulling van een op aarde komend Ik dient. Ook deze polariteit schijnt in Delphi architectonisch gerealiseerd en in de cultus toegepast te zijn. Door de zielereinigende kracht van de Kastalische bron en de levensvuur opwekkende kracht van de Kassotische bron biedt de pythia de voorwaarden, waaronder de twee geestelijke werelden. De achter de zintuigelijk waarneembare wereld liggende Apollinische wereld en de aan de basis van de menselijke ziel liggende Dionysische wereld, om vragen naar het lot van de volkeren en de mensen te kunnen beantwoorden.

Delphi heeft het organisme van de Griekse volkeren gevormd en ontwikkeld. Het sociale organisme van het oude Griekenland had hier zijn Inspiratieplaats; architectonisch op dezelfde wijze als de cultusplaats: driedelig als het lichamelijke organisme van de mens.

Deze gedachte werpt ook licht op het 'ken uzelve' een motto dat volgens de overlevering bij Delphi hoort. Uit het drieledige heiligdom spreekt echter meer dan dit woord. Het 'ken uzelve' omvat wat in het Athena-Pronaia domein architectonisch is gerealiseerd. Het woord dat door het heilige domein P14 van Delphi, door tempel en theater tot de toekijkende mensen spreekt moet iets anders geweest zijn. Het moet samenhangen met het beleven van het midden, met de harmonie tussen de polen. Een woord als 'houdt maat' brengt tot uitdrukking, wat ook uit de architectuur spreekt. Voor het stadion is een inhoud te verwachten die polair staat ten opzichte van het 'ken uzelve', een inhoud die de relatie van de mensen tot de wereld uitdrukt. Zoiets als: 'Vorm de wereld'.

Een weer nieuw uitgebracht artikel van Carl Gustav Carus, de belangrijke arts en Goetheanist uit de eerste helft van de negentiende eeuw met de titel 'Over de levenskunst volgens de drie inscripties van de tempel van Delphi', bracht de vreugdevolle verrassing dat er werkelijk drie spreuken in Delphi zijn geweest. De tweede spreuk 'van niets te veel' bevat dat wat verwacht werd. De derde spreuk was niet direct te begrijpen: de letter 'epsilon' (E), die door enige auteurs als 'jij bent' wordt vertaald. Men kan zich afvragen wat de voorwaarden zijn waarmee de mens de wereld vorm kan geven, om uit dat wat door de goden in de natuur is gegeven een culturele schepping te maken waar men zelf verantwoordelijkheid voor draagt. De krachten van Athene moeten door de poort zijn getreden waarvoor zij ten tijde van de oude Griekse tijd nog bleven staan. Dat was voor de Grieken nog toekomst. Zoals de oproep 'Ken uzelve' staat voor de zelfkennis zelf, zo is de beleving 'jij bent' voor het herscheppen van de natuur, 'vorm de wereld' is de oproep waar we nu voor staan. Het vormgeven van de wereld, dat niet tot de dood van de natuur voert, veronderstelt zelfkennis. Hoe zal de mens de wereld vormgeven, als hij niet weet, wat hij zelf is? De antroposofie verbindt beide. Ze is de methode waarmee de tegenwoordige mens zich in de zelfkennis als microkosmos kan begrijpen, voordat hij begint de wereld vorm te geven, naar het beeld van hemzelf en van de goden: drieledig! De tegenwoordige mens die niet alleen de natuur om te vormen heeft, maar die in zijn levensloop voor de opgave staat zich in de tegenwoordige beschaving te handhaven, die beleeft het Ik in het hoofd. De Griek, waarbij het zelfbewustzijn met het 'jij bent' op aarde was gekomen, beleefde echter het Ik in een dieper gelegen gebied van zijn organisme. Hij beleefde het tussen zijn hart en zijn longen. In het door de Griekse cultuur geschapen drieledige godenlichaam van het heiligdom van Delphi ligt deze plek tussen het theater en de tempel, op de as die stadion, theater, tempel en tholos verbindt. Dit was de plek van het ons overleverde grootse bronzen standbeeld van de 'Wagenmenner'. Hij draagt om het voorhoofd een band, houdt de paarden aan de teugels en heeft de band over de rug gekruisd. De mens tussen Apollo en Dionysus, op de geografische plaats die in de Griekse cultuurperiode als de navel van de wereld werd beleefd. De plaats vanwaaruit de organisatie van het Griekse volk werd P 15 geïnspireerd en ontwikkeld. Wij, die ons Ik tegenwoordig in ons hoofd beleven, hebben de van buiten komende hulp van de goden niet meer, maar in ons wel kiemen die ontwikkeld moeten worden als we dit werk op eigen kracht willen volbrengen.

Verzamelde info.

Thomas Göbel *1928 – + 2006 Magdenburg Ausbildung zum Waldfacharbeiter, Dipl. Forstwirt (Bosbouwkundige), anschliessend Ausbildung zum Waldorflehrer. Mitbegründer des Carl Gustav Carus-instituts im Jahre 1967. Dort als Pflanzenmorphologe tätig. Veröffentlichungen zu wissenschaftlichem und künstlerische Themen. Mitherausgeber und Begründer des Tycho de Brahe- Jahrbuches für Goetheanismus.

Gaf periodegewijs les (in ieder geval in 1981-1982) aan de Academie voor Eurythmie Den Haag.

Bijlage

Boek 1982

Die Quellen der Kunst Thomas Göbel
Lebendige Sinne und Phantasie als Schlüssel zur Architektur.
Philosophisch-Anthroposophischer Verlag Dornach (CH)

Teil I Die menschlichen Sinne
12 Sinne des Menschen

Teil II Metamorphosen der Architectur
Ägypten
Griechenland
Poseidontempel Paestum (It)
Kirchenbauten der Romanik
Das eerste Goetheanum
Die menschenbildende Kraft der Kunst

Flaptekst Quellen der Kunst

Goethe heeft de natuur als de bron voor zijn kunstzinnige en natuurwetenschappelijke werk beschouwd. Wie tegenwoordig hem op het pad naar deze bron wil volgen, heeft de richtingwijzende hulp van de antroposofie nodig, omdat daarin de scheppingsgrond van Goethe in begrippen is verwoord. Het woord 'natuur' wordt in deze kunst- en wetenschapsimpuls tegenwoordig niet meer adequaat aangeduid. 'Natuur' is de levensorganisatie van de mens, zijn etherlichaam, die zich als 'kleine wereld' ten opzichte van de 'grote wereld' als haar metamorfose toont. Uit deze geestelijke wereld haalde de scheppende mens altijd al zijn krachten. In oude tijden werd hij geleid door de in de etherwereld scheppende wijsheid, waarvan het beeld ons tegenwoordig als natuurlijke wereld omgeeft.

Van jongs afaan heeft Thomas Göbel zich een levensopgave gesteld. De uitstekende fenomenoloog had in de antroposofische wetenschap van het levende al naam gemaakt. Hij wilde op eigen kracht de voor ons bewustzijn verborgen bron voor wetenschap, kunst en moraal weer toegankelijk maken. Op een totaal ondogmatische, verfrissende wijze overwint hij sindsdien in zijn sociale en natuurwetenschappelijke werk de traditionele begrenzing van wetenschap en kunst en laat de lezer als een reisgenoot deelnemen aan zijn onderzoeksresultaten (zoals hij dat ook in zijn Australië-boek doet). Vooral ook deelt hij de ervaringen en belevenissen op de weg naar deze resultaten.

Thomas Goebels werk over de 'Bronnen van de kunst' gaat uit van zijn overtuiging dat een 'fenomenologie van de zintuigen' één van de peilers is voor zowel de wetenschap als voor de kunst. Wetenschap ontstaat, als de in het denken verworven ideeën in de zintuigervaringen worden verbonden met de inzichten aangaande de werkelijkheid. In de kunst is het de fantasie die de zintuigelijke kwaliteiten vrij van begrippen aan nieuwe werelden verbindt. Daarom ook geeft dit boek een overzicht over het vraagstuk in twee delen: hoe ontwikkelt men op eigen kracht de kunstenaar in zichzelf en hoe past men de verworven gereedschappen toe bij de kunstbeschuwing? Voor het eerste deel wordt de basis beschreven, een zintuigleer. En voor het andere deel wordt een menskunde van de fantasie aangereikt.

Als men zelf een oefenweg probeert te gaan dan kunnen de voorstellingen van Thomas Göbel daar prikkelende impulsen voor aanreiken.

Als natuurwetenschapper enerzijds gesteld voor de vraag naar de aard van het denken en anderzijds voor de vraag naar de aard van de zintuigwaarneming, heeft Thomas Göbel zich vele jaren gewijd aan het vraagstuk van de menselijke zintuigactiviteit. Hierbij hanteerde hij aanwijzingen van Rudolf Steiner. Zijn werk kon plaatsvinden in het sinds 1967 opgerichte Carl Gustav Carus-instituut, een onafhankelijk instituut voor Goetheanistisch onderzoek. Het werk sluit aan bij de onderzoekswijze van Goethe.

Boven het met deze methode verworven inzicht in de menselijke zintuigen gaat het hem er ook om wegen te tonen hoe de esthetisch interpreterende en kunstzinnig genietende mens al oefenend werkzaam wordt en zo sociaal kunstzinnig kan leren vormgeven.